

Wyrok z dnia 20 marca 2002 r., V CKN 888/00

Umowa przewłaszczenia ruchomości, zawarta przez przyszłego upadłego w okresie dwóch miesięcy przed złożeniem wniosku o upadłość, jeżeli jej celem było zabezpieczenie wierzytelności powstającej jednocześnie z udzielonym zabezpieczeniem, nie jest bezskuteczna *ex lege* (art. 54 § 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe, jedn. tekst: Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.).

Sędzia SN Mirosław Bączyk (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Tadeusz Domińczyk

Sędzia SN Barbara Myszka

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa syndyka masy upadłości Z. Zakładów Obuwia S.A. w Z. przeciwko Bankowi Zachodniemu S.A. w W., Oddziałowi w Z. o uznanie umowy za bezskuteczną, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 20 marca 2002 r. na rozprawie kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 12 maja 1999 r.

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powód – syndyk masy upadłości Z. Zakładów Obuwia S.A. w Z. domagał się uznania za bezskuteczną umowę przewłaszczenia, zawartą przez upadłe Zakłady z pozwanym Bankiem Zachodnim w Z. w dniu 26 marca 1998 r. Sąd Okręgowy uznał tę umowę za bezskuteczną wobec masy upadłości Z. Zakładów Obuwia S.A. przyjąwszy, że pozwany Bank, zawierając wspomnianą umowę, działał na szkodę innych wierzycieli Z. Zakładów Obuwia S.A., i jako podstawę rozstrzygnięcia powołał art. 527 § 4 k.c. oraz art. 54 § 2 rozporządzenia Prezydenta

Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm. – dalej "Pr.upadł."). Sąd ten ustalił, że w dniu 17 marca 1998 r. Z. Zakłady Obuwia S.A. wystąpiły do pozwanego Banku z wnioskiem o udzielenie kredytu obrotowego. Umowę kredytową zawarto w dniu 26 marca 1998 r. i w tym samym dniu dokonano również przewłaszczenia rzeczy oznaczonych co do gatunku (obuwia różnego asortymentu, znajdującego się w obiektach Z. Zakładów Obuwia S.A.). Wartość zbioru obuwia określono na kwotę 5 000 000 zł. Strony postanowiły, że przewłaszczone rzeczy pozostawione zostaną we władaniu przewłaszczającego jako przechowawcy, przy czym przechowawca będzie mógł je zbywać i jednocześnie zastępować innymi rzeczami tego samego rodzaju, jakości i wartości.

W dniu 12 maja 1998 r. złożony został wniosek o ogłoszenie upadłości Z. Zakładów Obuwia S.A. Bank wypowiedział Z. Zakładom Obuwia S.A. wszystkie umowy kredytowe i określił termin spłaty na dzień 25 maja 1998 r. Upadły i Bank zawarli porozumienie w sprawie realizacji zabezpieczeń prawnych w dniu 8 czerwca 1998 r.; w tym samym dniu zaplombowano magazyny, a w okresie od dnia 18 czerwca do dnia 17 lipca 1998 r. powołana wcześniej komisja inwentaryzacyjna dokonała spisu obuwia z natury i inwentaryzacji zdawczo-odbiorczej. Upadłość Z. Zakładów Obuwia S.A. ogłoszono ostatecznie w dniu 30 czerwca 1998 r.

W apelacji Banku od wyroku Sądu Okręgowego podniesiono zarzut naruszenia art. 101 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. Nr 140, poz. 939 ze zm.) w wyniku przyjęcia, że do przewłaszczenia obuwia doszło nie z chwilą zawarcia umowy, a dopiero po zakończeniu spisu towarów z natury. Wskazywano na błędne ustalenie, że pozwany Bank z chwilą zawarcia umowy przewłaszczenia wiedział o istnieniu podstaw upadłości Zakładów i uzyskał korzyść majątkową z pokrzywdzeniem wierzycieli. Apelujący wywodził, że nie działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Jeżeli umowę przewłaszczenia zawarto w tym samym dniu, co umowę kredytową, to nie było podstaw do zastosowania przepisu art. 54 § 2 Pr.upadł.

Sąd Apelacyjny oddalił apelację, przyjmując, że wbrew wywiodom Sądu pierwszej instancji, do przewłaszczenia obuwia na rzecz Banku doszło już z chwilą zawarcia umowy z dnia 26 marca 1998 r. W porozumieniu z dnia 8 czerwca 1998 r. strony wyraziły jedynie wolę wykonania umowy przez fizyczne wydanie rzeczy, tj. wolę rozwiązania umowy przechowania. Sąd Apelacyjny uznał, że w sprawie ma

zastosowanie przepis art. 54 § 2 Pr.upadł., nawet przy ustaleniu, iż zabezpieczenia udzielono w dniu zawarcia umowy kredytowej. W ocenie tego Sądu, bezzasadny okazał się także zarzut braku po stronie pozwanego Banku świadomości istnienia podstaw do ogłoszenia upadłości.

W kasacji pozwanego Banku podniesiono zarzut naruszenia art. 54 § 1 Pr.upadł. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie i art. 527 k.c. Skarżący bronił stanowiska, że udzielenie pozwanemu Bankowi zabezpieczenia w postaci przewłaszczenia przez upadłego kredytobiorcę w okresie dwóch miesięcy przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości jednocześnie z zawarciem umowy kredytowej, nie jest bezskuteczne w świetle przepisu art. 54 § 2 Pr.upadł. Podnosił też, że ustanowienie zabezpieczenia w postaci przewłaszczenia rzeczy ruchomych oznaczonych co do gatunku nie zostało dokonane z pokrzywdzeniem wierzycieli. Pozwany Bank wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżący trafnie zarzucił naruszenie przepisu art. 54 § 2 Pr.upadł. w wyniku niewłaściwej wykładni tego przepisu i w rezultacie – jego niewłaściwego zastosowania.

Sąd drugiej instancji nie podzielił poglądu, zgodnie z którym „zabezpieczenie płatności kredytu udzielonego w tym samym dniu, przy bezsporności faktu, iż dokonane zostało w ciągu dwóch miesięcy przed zgłoszeniem wniosku o ogłoszenie upadłości, nie podlega dyspozycji art. 54 § 2 Pr.upadł. W ocenie tego Sądu, stanowiska o braku zastosowania wspomnianego przepisu w opisanej sytuacji nie można wywieść wprost z tego przepisu, a nadto pozostawałoby ono sprzeczne z jego celem, tj. ochroną interesów pozostałych wierzycieli upadłego. Akceptacja prezentowanego stanowiska prowadziłaby wreszcie do irracjonalnego zróżnicowania zabezpieczenia udzielonego bezpośrednio po zaciągnięciu długu od zabezpieczenia udzielonego choćby nazajutrz.”

Argumentacja ta nie może być uznana za przekonującą jako zbyt ogólna. W literaturze zdecydowanie dominuje odmienna, właściwa interpretacja art. 54 § 2 Pr.upadł., że jednoczesne ustanowienie zabezpieczenia i zobowiązania (wierzytelności objętej zabezpieczeniem) przez upadłego w okresie dwóch miesięcy przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości, eliminuje sankcję bezskuteczności czynności prawnej kreującej zabezpieczenie, przewidzianej w

omawianym przepisie. Wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego, za taką interpretacją przemawia zarówno treść przepisu art. 54 § 2 Pr.upadł., jak i zasadniczy cel tej normy prawnej. Przejawia się on w potrzebie zapewnienia ochrony wierzycielom masy upadłości przed niektórymi czynnościami prawnymi upadłego, przy pozostawieniu mu jednak pewnej swobody w zakresie uczestniczenia w obrocie prawnym w okresie bezpośrednio poprzedzającym złożenie wniosku o upadłość.

Nie ma wątpliwości, że umowa przewłaszczenia rzeczy ruchomych (zawarta między stronami w dniu 26 marca 1998 r.) stanowiła zabezpieczenie w rozumieniu art. 54 § 2 Pr.upadł. Przepis ten nie ogranicza form udzielonego zabezpieczenia przez przyszłego upadłego, aczkolwiek wymaga z pewnością tego, aby jako substrat zabezpieczenia angażowane były składniki majątku udzielającego zabezpieczenia (upadłego). Do zawarcia umowy przewłaszczenia doszło w ciągu dwóch miesięcy przed złożeniem przez upadłe Zakłady wniosku, tj. w tzw. okresie ochronnym masy upadłości. Przewłaszczający (upadły) ustanowił wspomniane zabezpieczenie w celu umocnienia własnego zobowiązania wobec Banku, wynikającego z umowy kredytowej.

Jeżeli w art. 54 § 2 Pr.upadł. wspomniano o „zabezpieczeniu długu niepłatnego”, to chodzi tu o taką sytuację, w której doszło do ustanowienia późniejszego zabezpieczenia dla umocnienia wcześniej istniejącego już (i niewymagalnego) zadłużenia upadłego (wierzytelności wobec upadłego). Czynność prawna ustanawiająca takie zabezpieczenie jest zatem bezskuteczna *ex lege* wobec masy upadłości, jeżeli dokonano jej w tzw. okresie ochronnym, przewidzianym w art. 54 § 2 Pr.upadł. Nie ma w tym przypadku znaczenia, kiedy powstał dług „niepłatny”, objęty zabezpieczeniem (przed tzw. okresem ochronnym lub w czasie jego trwania), byleby w ogóle istniał jeszcze przed ustanowieniem zabezpieczenia. Ustanowienie w tzw. okresie ochronnym zabezpieczenia obejmującego niewymagalny dług, angażującego składniki majątku upadłego, niewątpliwie tworzy stan realnego zagrożenia dla wierzycieli masy upadłości, dlatego właśnie objęte zostało sankcją bezskuteczności *ex lege* przewidzianej w art. 54 § 2 Pr.upadł. Stan wspomnianego zagrożenia wynika stąd, że przyszły upadły dokonuje zabezpieczenia jak gdyby ponad istniejącą wówczas potrzebę prawną w tym znaczeniu, iż objęte zabezpieczeniem roszczenie określonego wierzyciela nie jest jeszcze wymagalne („płatne”) i w związku z tym nie powstał jeszcze prawny obowiązek uczynienia zadość zabezpieczeniu roszczenia. Nie bez przyczyny zatem

w przepisie art. 54 § 2 Pr.upadł. zrównano skutki prawne zapłaty długu niewymagalnego i ustanowienia zabezpieczenia dla istniejącego, ale jeszcze niewymagalnego długu upadłego.

Nie można łączyć sankcji bezskuteczności z art. 54 § 2 Pr.upadł. z ustanowieniem każdego zabezpieczenia w okresie dwóch miesięcy przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości (w tzw. okresie ochronnym). Takiej interpretacji przeczyłaby zarówno treść wspomnianego przepisu, jak i jego cel. Nie ma wątpliwości, że przepis ten powinien być interpretowany w sposób ścisły. Należy zatem przyjąć, że sankcja bezskuteczności nie obejmuje takiego zabezpieczenia, które zostało ustanowione jednocześnie ze zobowiązaniem (wierzytelnością) upadłego. W świetle przepisu art. 54 § 2 Pr.upadł. nie jest bezskuteczna *ex lege* umowa przewłaszczenia, zawarta przez przyszłego upadłego w okresie dwóch miesięcy przed złożeniem wniosku o upadłości, jeżeli jej celem było zabezpieczenie wierzytelności powstającej jednocześnie z udzielonym zabezpieczeniem. W danej sprawie nie bez znaczenia pozostawał właśnie fakt, że umowę przewłaszczenia rzeczy ruchomych (obuwia) zawarto jednocześnie z umową kredytu bankowego, a więc w celu zabezpieczenia wierzytelności kredytowej Banku wynikającej z tej umowy.

W kasacji podniesiono zarzut naruszenia przepisu art. 527 k.c., tymczasem treść uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie wskazuje na to, aby wspomniany przepis stanowił podstawę prawną kwestionowanego przez skarżącego rozstrzygnięcia. Sąd Apelacyjny stosował przepis art. 54 § 2 Pr.upadł. dla oceny prawnej skuteczności umowy przewłaszczenia z dnia 26 marca 1998 r., a na przepis art. 527 k.c. powołano się jedynie w związku z rozważaniem ciężaru dowodu zamiaru pokrzywdzenia wierzycieli przez dłużnika. Dlatego wspomniany zarzut kasacyjny uznać należy za bezprzedmiotowy.

Należy jednak zwrócić uwagę, że prawna skuteczność umowy przewłaszczenia z dnia 26 marca 1998 r. w świetle art. 54 § 2 Pr.upadł. nie eliminuje możliwości oceny tej czynności prawnej z punktu widzenia przepisu art. 527 k.c. i nast. Zgodnie z art. 56 Pr.upadł., do zaskarżenia czynności prawnych upadłego, dokonanych ze szkodą wierzycieli, stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu cywilnego oraz przepisy art. 57 i 59 Pr.upadł. Udzielone skutecznie zabezpieczenie (nie objęte sankcją bezskuteczności z art. 54 § 2 Pr.upadł.) mogłoby być też oceniane z punktu widzenia przepisu art. 54 § 1 Pr.upadł.

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹³ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.